

Epub

– lätt att göra?

Esbjörn Hyltefors

Rapport från Svenska Förläggareföreningen, SvF

Epub - lätt att göra?

Esbjörn Hyltefors

Rapport från Svenska Förläggareföreningen, SvF

Rapporten kan beställas från:

Svenska Förläggare AB

Drottninggatan 97

113 60 STOCKHOLM

tfn 08-736 19 40

info@forlaggare.se

© Författaren och Svenska Förläggareföreningen

Tryckt av EO Grafiska, Stockholm 2010

Stockholm juni 2010

ISBN 978-91-976255-8-6

Innehållsförteckning

1. Förord.....	3
2. Inledning.....	4
2.1 Epub – lätt att göra?.....	4
2.2 Positionering.....	4
2.3 Tack.....	4
3. Bakgrund.....	5
3.1 Varför en rapport om Epub?.....	5
3.2 Olika standarder och perspektiv vid analys av e-boksformat.....	5
4. Produktionsverktyg för Epub.....	8
4.1 Gratis webbapplikationer som skapar Epub-filer.....	8
4.2 Enklare gratisprogram som kan spara direkt till Epub-format.....	9
4.3 Gratisprogram som konverterar till Epub-formatet: OpenOffice + Calibre ..	12
4.4 Publiceringsverktyg som kan exportera till Epub-format: InDesign.....	13
4.5 Vattenmärkning eller "Social DRM" av Epub-filer.....	17
4.6 Verifiering och test av resultatet.....	19
5. Reflektion.....	20
5.1 Ett optimalt produktionsflöde för e-böcker.....	20
5.2 Varför är vi inte där ännu?.....	21
5.3 Rekommendationer.....	22
5.4 Trender att vara uppmärksam på.....	23
5.5 Digitaliseringen av boken.....	24

Presentation av författarna

Eva Bonnier

Ordförande, Svenska Förläggareföreningen

Esbjörn Hyltefors

Utvecklingsstrateg inom nya, digitala bokformat. Har arbetat för Natur & Kultur, Elib och är för närvarande projektledare hos Bonniers Bokklubbar.

1. Förord

I oktober 2009 publicerade vi rapporten "E-boken – lätt att göra, svår att sälja" av Sus Andersson. Sedan dess har intresset för e-böcker växt ytterligare och är numera mycket stort. Försäljningen ökar varje månad, trots att antalet e-bokstitlar fortfarande är lågt jämfört med pappersboksutbudet. Det faktum att läsplattor och andra läsverktyg, som mobiltelefoner och medieplattor, nu kommer på bred front bidrar förstås också till att öka intresset än mer.

Överallt diskuteras bokens digitalisering, nya läsverktyg och innovativa affärsmodeller. För att e-boken ska kunna säljas och läsas måste den dock först produceras. Och om e-böckerna ska slå igenom på allvar krävs snabba och effektiva produktionsverktyg som inte tillför allt för mycket kostnader och krångel till befintliga processer. Så hur ser egentligen förutsättningarna ut för de förlag och författare som vill digitalisera sina verk? Vilka tekniker står till buds? Vilken väg är bäst att gå? Eller med andra ord: hur gör man en e-bok?

Den rapport du nu håller i handen vill beskriva hur en e-bok kan tas fram, rent praktiskt. Kanske är e-boken inte fullt så "lätt att göra" som vår förra rapport antydde? Vi har låtit Esbjörn Hyltefors göra en översiktlig genomgång av tillgängliga verktyg och tänkbara processer. Vårt mål är att ge dig en bra bild över vilka tekniker som står till buds och ett par förslag på lämpliga tillvägagångssätt.

Eva Bonnier

Ordförande i Svenska Förläggareföreningen

2. Inledning

2.1 Epub – lätt att göra?

I oktober 2009 släppte Svenska Förläggareföreningen en rapport med titeln "E-boken – lätt att göra, svår att sälja". Rapporten syftade till att ge en ögonblicksbild av e-bokens utveckling och att belysa marknaden för e-böcker i Sverige och utomlands. Författaren, Sus Andersson, kom bland annat fram till att e-boken inte behöver vara speciellt komplicerad att tillverka, men att det (då, hösten 2009) både behövdes ett större utbud av e-böcker och bättre läsverktyg för att e-boken skulle slå igenom på allvar. Dessutom belystes förlagens problem med att hitta lämpliga affärsmodeller.

2.2 Positionering

Om man tittar närmare på e-boksproduktionen visar det sig snart att e-boken kanske inte är så lätt att tillverka trots allt. Det är visserligen sant att en e-boksfil inte behöver ha en speciellt komplicerad struktur, men det behöver å andra sidan inte betyda att det finns verktyg som kan tillverka många e-böcker snabbt och professionellt. De flesta svenska e-böcker går i dag omvägen runt tryck-PDF som konverteras till flödande e-boksformat med hjälp av tidsödande processer som kräver ett antal arbetsmoment. Om det gick att ta steget direkt från originalfil till e-boksformat skulle mycket vara vunnet, men då behövs professionella och optimerade verktyg. Den här rapporten syftar till att belysa e-boksproduktionen ur ett tekniskt perspektiv och tittar närmare på de alternativ som finns på verktygssidan.

Slutsatsen blir både upplyftande och nedslående. För den som vill producera e-böcker finns många alternativa vägar; öppna och välstrukturerade format innebär att många utvecklare har kunnat skapa produktionsverktyg. Tyvärr visar det sig samtidigt att ingen av vägarna håller riktigt ända fram. Mångfalden bland verktygen har ännu inte lett till det optimala produktionsverktyget och de flesta applikationer är antingen för svåra att sätta sig in i eller ställer de för höga krav på kunskap om XML- och Epub-formaten. Problemen skiftar från verktyg till verktyg, men inget av dem är helt fritt från brister. Därmed inte sagt att det kommer att dröja länge tills de är bättre eller att man bör vänta med att producera e-böcker. Verktygen utvecklas hela tiden och bristerna utgör snarare skäl att lära sig använda verktygen bättre för att förhoppningsvis hitta den väg som leder fram till målet.

2.3 Tack

Ett extra stort tack till Björn Waller, Magdalena Kanger och övriga e-bokshjältar på Elib, samt till Anna Torsteinsrud på Bonnierförlagens Produktionsavdelning, som alla varit till stor hjälp.

3. Bakgrund

3.1 Varför en rapport om Epub?

Varför fokusera enbart på Epub-formatet? Sedan den första e-boken kom har en mängd olika format lanserats, använts och – för det mesta – glömts bort. Det är varken möjligt eller särskilt intressant att beskriva dem alla. Epub är unikt genom att det inte bara är ett format med stor potential. Det är också det första initiativet för att skapa en bred uppslutning i bokbranschen. Epub spås av många bli det vinnande formatet för framtidens e-böcker. Det kan dock finnas en poäng med att även jämföra Epub helt kort med ett par av de mer framstående syskonformaten.

3.2 Olika standarder och perspektiv vid analys av e-boksformat

PDF lanserades från början av Adobe men är nu en öppen standard. Formatet har under flera år varit standard vid korrekt överföring av dokument, både för tryck och på webben. Speciellt det senare gör att det är en välkänd förkortning för de flesta.

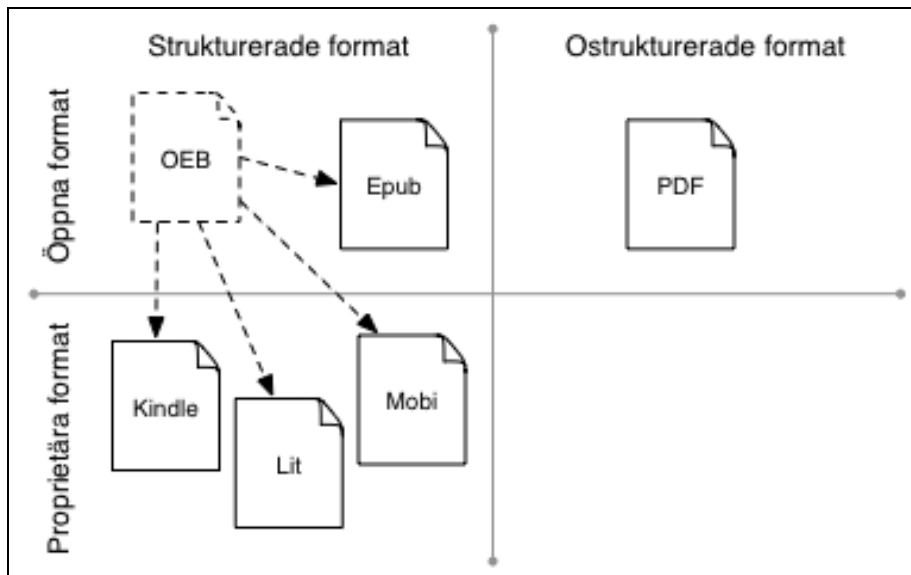
Mobipocket var under lång tid en mycket framgångsrik e-bokstandard. Formatet fungerade redan med de första generationernas handdatorer som Palm och PocketPC, samt på senare tid även med mobiltelefoner och datorer (PC). Det finns fortfarande många bokarkiv på internet som bygger på Mobipocket, men nu är formatet på väg ut, delvis för att det inte är en öppen standard. Mer om det senare.

Lit är ett Microsoftformat som fortfarande har viss spridning på (främst äldre) Windowsbaserade telefoner och handdatorer. Formatet är på nedgång.

Kindle-formatet (AZW) är för Amazon och deras framgångsrika läsplatta Kindle vad Lit-formatet var för Microsoft och handdatorerna.

Epub slutligen är ett initiativ till branschstandard som lanserades av IDPF (International Digital Publishing Forum) och formatet ser, åtminstone i dagsläget, ut att bli framtidens standard för e-böcker.

IDPF, som alltså ligger bakom Epub, tog tidigare fram OEB (Open eBook Publication Structure). OEB-formatet ligger till grund för både Epub, Mobipocket, Lit och Kindle. Fyra av de fem format som nämns ovan är alltså betydligt mer närbesläktade än man kan tro, och skiljer sig egentligen bara åt i smådetaljer.

Figur 1: E-bokformatens likheter och skillnader.

3.2.1 Strukturerat eller ostrukturerat?

Ett sätt att analysera e-boksformaten är att dela upp dem i strukturerade och ej strukturerade format. Skillnaden är, något förenklat, att man med ett strukturerat format tydligt markerar vad som är kapitel, rubriker, brödtext osv. Ofta används märkspråket XML, som är väl anpassat för att beskriva strukturer. De flesta format som gör anspråk på att vara e-boksformat är strukturerade, däribland Epub, Mobipocket, Kindle och Lit (att de hänger ihop är logiskt eftersom de ju alla bygger på samma grundformat, OEB). Med strukturerade format kan man ändra storlek och stil på texten samt låta den "flöda om", det vill säga låta radernas längd förändras beroende på skärmens och textens storlek. Omflödning i en e-bok påminner om hur texten på en webbsida ofta flödar om när man ändrar storleken på fönstret så att den inte försvinner utanför kanten.

Det enda icke-strukturerade format som egentligen är intressant för e-böcker är PDF. I en PDF kan texten normalt inte flöda om, utan ligger fast på sidan. I många PDF:er kan man med blotta ögat se vad som exempelvis är brödtext och rubrik, men det är inte markerat i formatet och därför kan det vara svårt att ändra utseende på texten eller låta den flöda om. Om ett strukturerat format påminner om hur texten på en webbsida uppför sig, så kan ett ostrukturerat format liknas vid texten i ett Word-dokument. När man ändrar storleken på fönstret riskerar man att inte längre se texten. Om man vill kan man då zooma ut, men det gör att hela sidan förminskas så att det kan bli svårt att läsa texten. PDF gör sig alltså bäst om man redan från början vet hur stor skärm (eller pappersyta) som den färdiga boken ska läsas på. Av den anledningen brukar man föredra strukturerade format för e-böcker, eftersom dessa

ska kunna läsas på många olika läsare. (På senare tid har Adobe faktiskt gjort det möjligt att producera PDF där texten kan flöda om, vilket gör att PDF-formatet både kan vara ostrukturerat och semistrukturerat beroende på hur det produceras. Omflödande PDF:er riskerar dock att bli förvirrande för slutanvändarna eftersom de kan vara svåra att skilja från icke omflödande varianter.

3.2.2 Öppna standarder eller proprietära format

Ett annat sätt att skilja formaten åt är att se vem som äger och utvecklar dem. En öppen standard är tillgänglig för alla att använda, bygga program för och även bidra till utvecklingen av själva formatet. Ett proprietärt format ägs däremot av någon aktör som alltså kan styra vem som får använda det och vad det kostar att använda det. Ett proprietärt format kan vara precis lika bra och tillgängligt som en öppen standard, beroende på vad ägaren gör med formatet. Erfarenhetsmässigt tenderar dock proprietära format att få ge vika för öppna standarder eftersom de senare kan utvecklas snabbt i stora samarbeten. Dessutom får öppna standarder ofta stor uppslutning i branschen eftersom ingen behöver vara orolig för att någon plötsligt ska börja ta betalt för användningen. Av de ovan nämnda formaten är PDF och Epub öppna standarder medan Mobipocket, Lit och Kindle är proprietära format.

3.2.3 PDF och Epub – en stark kombination

Utifrån ovanstående uppdelningar framträder snabbt två vinnare: PDF och Epub. PDF är redan mer eller mindre en branschstandard för tryckdokument och även om formatet inte är optimalt för små och mellanstora skärmar lämpar det sig väl för läsning på datorskärm modell större. Epub å sin sida är överlägset på mindre skärmar som läsplattor, smartphones och liknande. Dessutom är Epub mer framtids-säkert; det kommer med stor sannolikhet att vara populärt och användbart betydligt längre än PDF-formatet. Båda formaten är dock öppna standarder vilket skiljer dem från de övriga, och båda har starkt stöd bland både utvecklare och användare. PDF är dessutom bra för böcker som inte ska flöda om, som barnböcker och viss poesi. Epub fungerar i allt fler enheter (ett av de senaste och viktigaste tillskotten i enhetsfloran är Apples nya medieplatta iPad) och Epub kan även fungera som originalformat för konvertering till andra format.

En e-boksproducent som satsar på PDF och Epub täcker en stor del av de potentiella kunderna och kan, om det skulle behövas, konvertera till övriga strukturerade format. PDF-formatet är redan både välkänt och relativt lätt att producera. Därför fokuserar den här rapporten på produktionsprocesser för böcker i Epub-format.

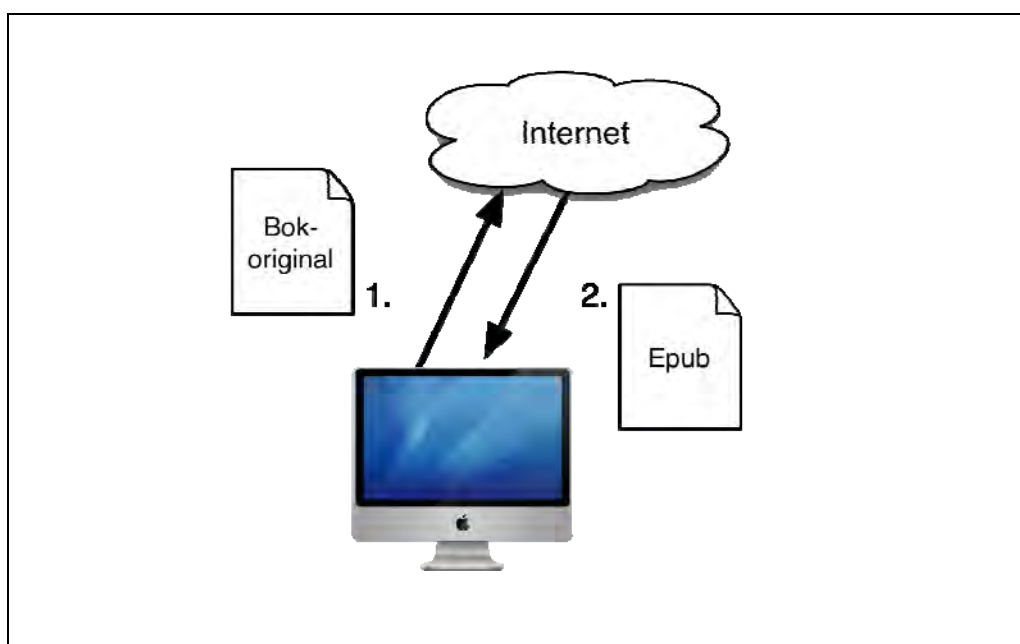
4. Produktionsverktyg för Epub

Det finns många olika tillvägagångssätt för att producera Epub-filer. Den öppna standarden har lett till en mängd verktyg; allt från nätbaserade gratisverktyg till kända och dyrbara layoutprogram. Valfriheten är positiv men utgör inte bara en fördel; alla befintliga verktyg har sina respektive nackdelar och ingen lösning fungerar hundra procentigt och utan problem. Även om e-böcker kan sägas vara högteknologiska så är produktionen fortfarande ett hantverk på väg att industrialiseras; det gäller att lära sig hur verktyget fungerar och vilka knep man behöver känna till för att det ska gå att få fram en bra produkt.

Flera av de tjänster och program som redovisas här, speciellt gratisalternativen, beskrivs översiktligt och ingen noggrann testning har gjorts. Varje producent får prova sig fram och välja det verktyg som fungerar bäst och som passar ihop med övriga produktionsvillkor.

4.1 Gratis webbapplikationer som skapar Epub-filer

Det finns ett flertal gratis webbtjänster som kan (eller åtminstone säger sig kunna) spara eller konvertera till Epub. Detta betyder inte nödvändigtvis att de håller hög kvalitet eller hanterar alla detaljer som behövs för att säkerställa en professionell förlagsutgivning av böcker. Vissa av dem är dessutom sammankopplade med publicering i (ofta gratis) webbaserade bokarkiv, vilket gör dem mindre intressanta för bokförlag. Slutligen är det inte säkert att ett förlag vill riskera att värdefulla manus hamnar på avvägar genom att konvertera dem till Epub på nätet.

Figur 2: Webbproduktion där man skickar originalformat och får tillbaka Epub.

Det finns minst två skäl till varför det kan vara bra att känna till de Epub-relaterade webbtjänster som finns. För det första kan de vara användbara när man vill lära sig hur formatet fungerar och för att jämföra resultatet mellan olika verktyg. För det andra kan de utgöra viktiga verktyg för små förlag och för författare som själva vill stå för sin e-boksproduktion.

Nedan följer ett axplock gratis webbtjänster. De redovisas utan detaljer och det finns inga garantier för att de uppfyller alla krav som ett förlag kan ställa. Den intresserade bör därför testa tjänsterna ordentligt innan de används för skarp produktion.

4.1.1 Feedbooks

(<http://feedbooks.com/share/>)

En tjänst som erbjuder konvertering till bland annat Epub, PDF och Kindle, samt publicering i webbaserade gratisarkiv. (Man kan undvika gratispublicering genom att stanna efter förhandsgranskningen då man har laddat ner Epub-filen.)

4.1.2 BookGlutton

(<http://www.bookglutton.com/api>)

Erbjuder konvertering av böcker i HTML-format till Epub.

4.1.3 Easy Epub

(<http://www.easypress.com/products/aqpep/>)

Konverterar InDesign- och Quarkdokument till Epub.

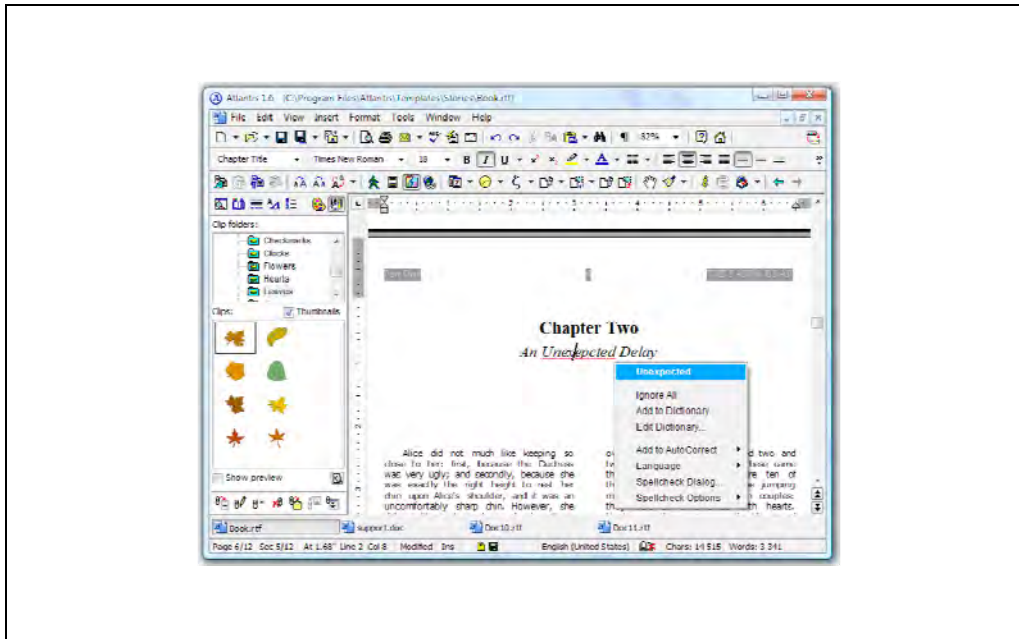
4.2 Enklare gratisprogram som kan spara direkt till Epub-format

För den som inte känner sig trygg med att släppa iväg sitt/sina manus ut på nätet till okända, och eventuellt osäkra, webbtjänster finns ett antal gratisprogram att testa.

4.2.1 Atlantis Word Processor

(<http://www.atlantiswordprocessor.com/en/>)

En ordbehandlare som kan spara dokument i Epub-format.

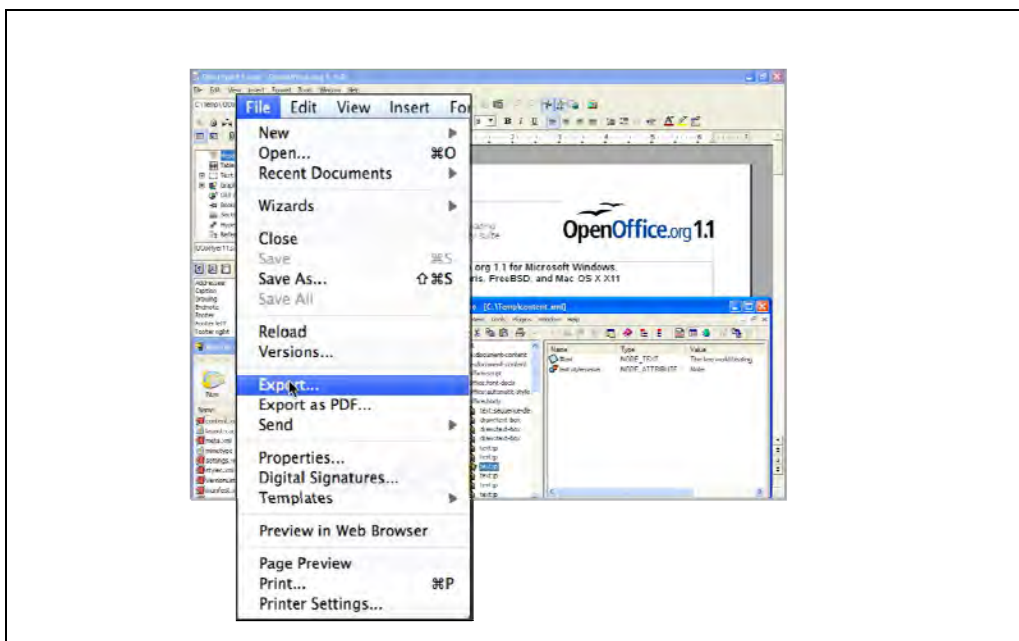
Figur 3: Ordbehandlaren Atlantis kan spara dokument direkt som Epub.

4.2.2 OpenOffice + ODFToEPub

(<http://sv.openoffice.org/>)

(<http://www.pincette.biz/odftoepub/index.xhtml>)

OpenOffice är en framgångsrik svit av gratisprogram som är tänkta att ersätta Microsoft Office, däribland Word. ODFToEPub är ett tillägg till OpenOffice som gör att man kan spara ordbehandlingsdokument direkt som Epub.

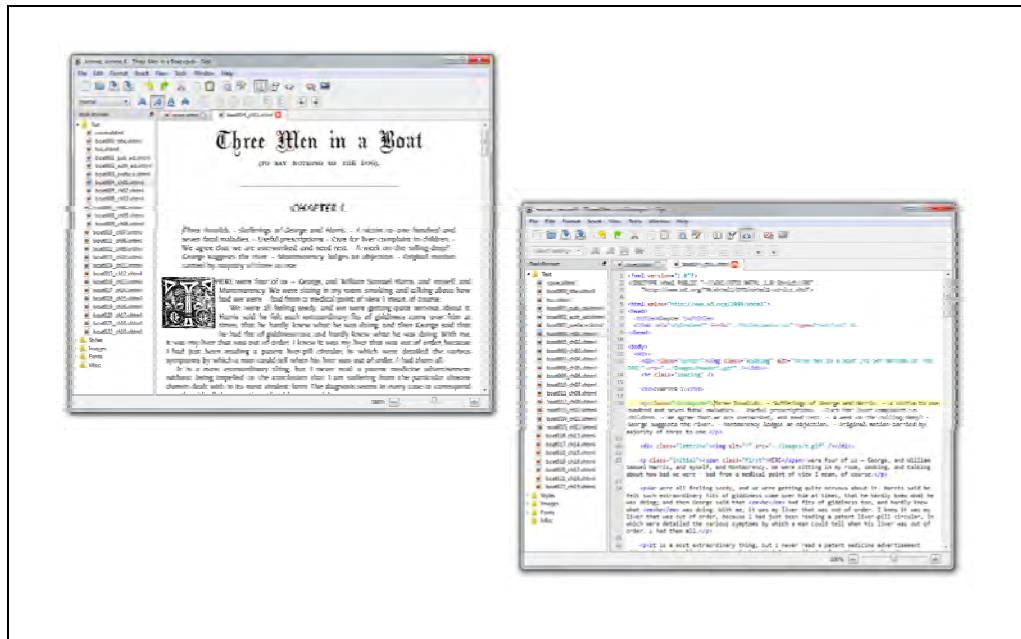

Figur 4: OpenOffice med tillägget ODFToEPub möjliggör export till Epub.

4.2.3 Sigil

(<http://wiki.mobilerread.com/wiki/Sigil>)

Ett program som kan skapa och ändra Epub-filer.

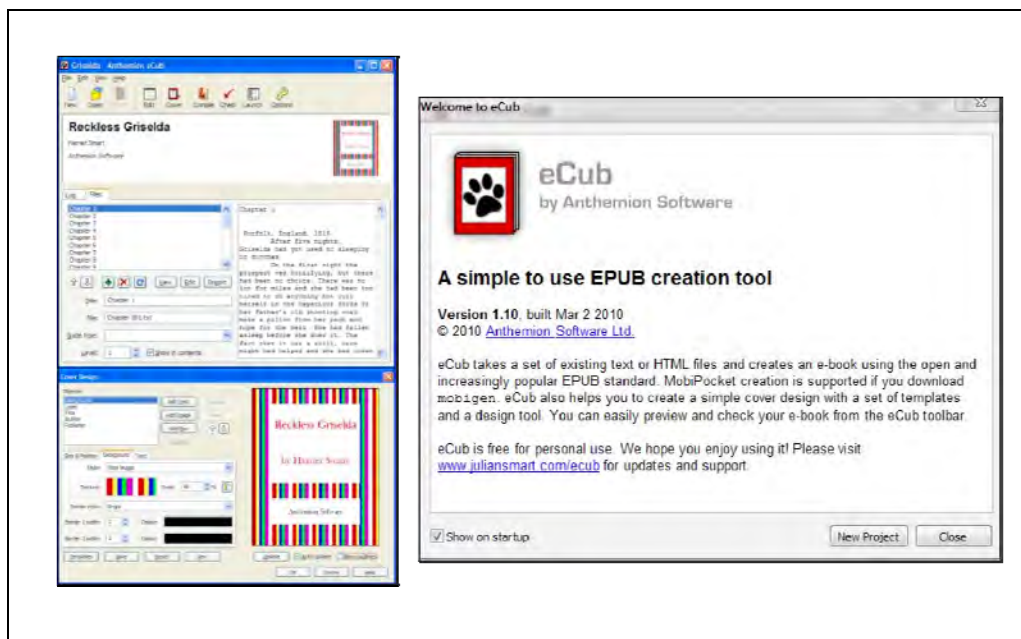

Figur 5: Sigil kan skapa och ändra Epub, samt visa den bakomliggande koden.

4.2.4 ECub

(<http://www.juliansmart.com/ecub>)

Ett program som kan skapa och redigera Epub-filer.

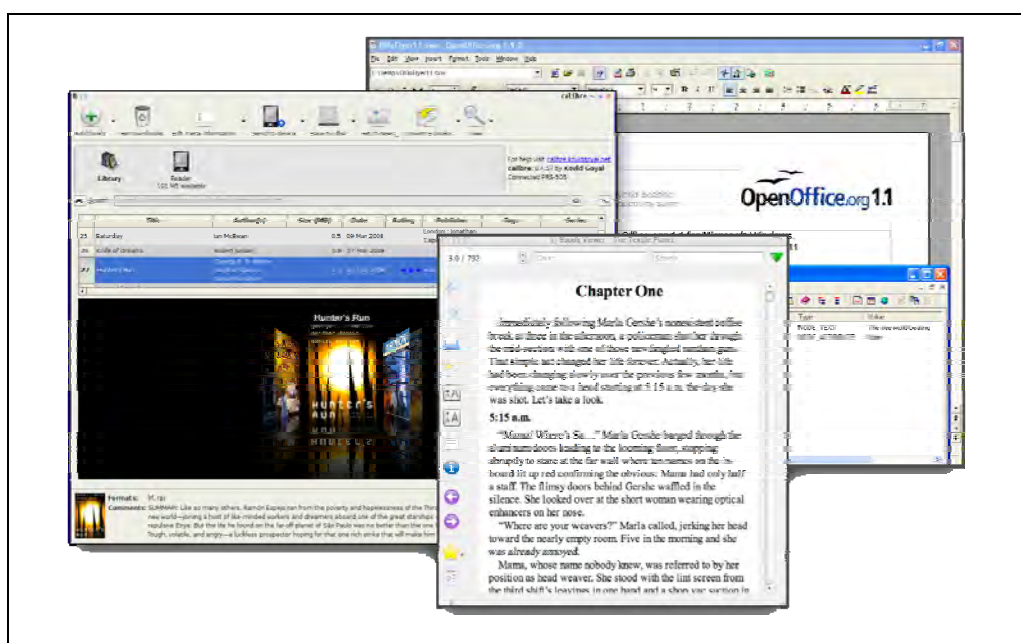
Figur 6: ECub kan skapa och redigera Epub.

4.3 Gratisprogram som konverterar till Epub-formatet: OpenOffice + Calibre

(<http://sv.openoffice.org/>)

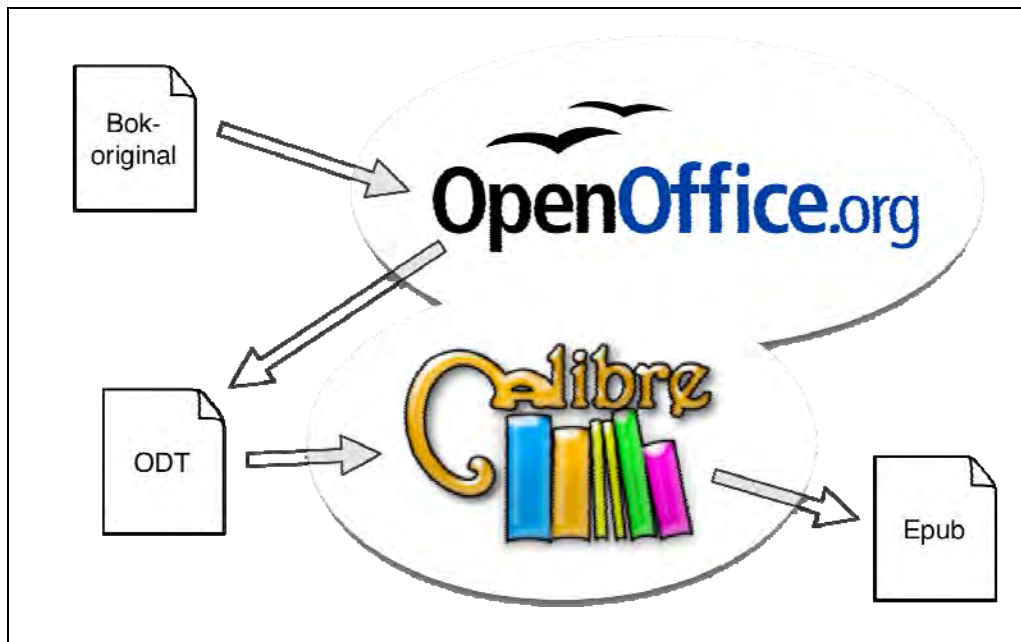
(<http://calibre-ebook.com/>)

På samma sätt som Adobe Acrobat under lång tid har använts för att konvertera olika filtyper till PDF, kan programmet Calibre konvertera många olika filformat till Epub. Med hjälp av Calibre går det att konvertera böcker till och från Epub, men man kan också använda programmet för att flytta e-böcker till externa läsverktyg, som läsplattor. Det är således ett mycket användbart gratisprogram för den som vill ta fram och hantera egna e-boksfiler. Gränssnittet kan dock uppfattas som en smula rörigt innan man har satt sig in i det.

Figur 7: OpenOffice i kombination med Calibre.

För att Calibre ska kunna producera bästa möjliga Epub-fil behöver originalfilen, den fil som ska konverteras, vara strukturerad. Det innebär att exempelvis Wordfiler inte är så lämpliga. Däremot kan flera program spara i det öppna och strukturerade formatet ODT. Detta format lämpar sig i sin tur väl för konvertering till Epub i Calibre. Ett program med gott rykte när det gäller att skapa ODT-filer är gratisprogrammet OpenOffice.

Figur 8: Arbetsflöde med OpenOffice och Calibre.

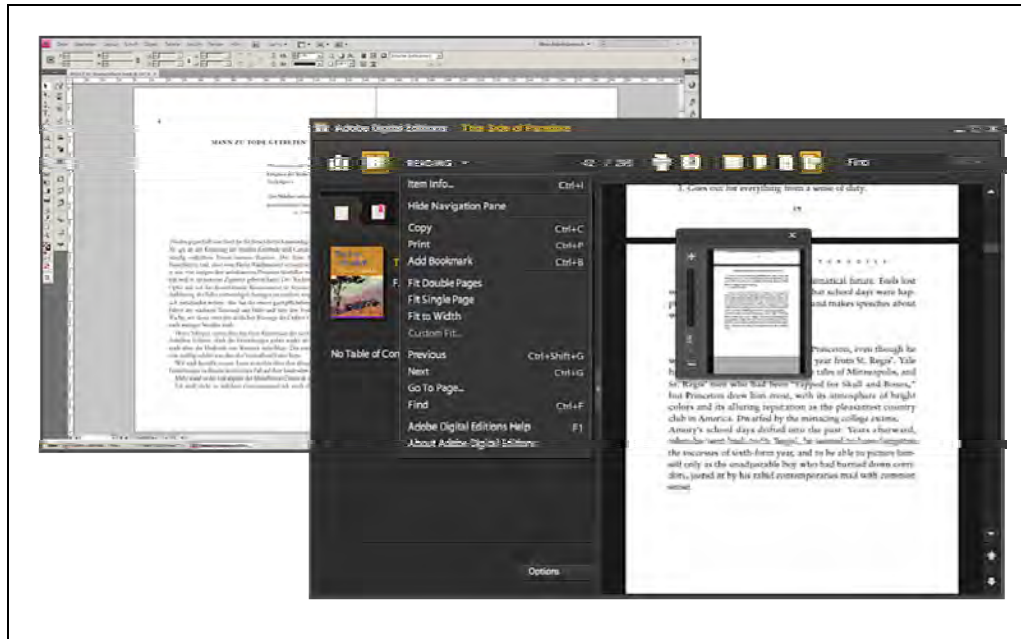
4.4 Publiceringsverktyg som kan exportera till Epub-format: InDesign

(<http://www.adobe.com/se/products/indesign/whatsnew/?sdid=GPRIM&>)

(http://www.adobe.com/products/creativesuite/design/crossmedia_resources/ebooks_software.html)

(<http://www.adobe.com/products/indesign/epub/howto/>)

Företaget Adobe är djupt involverat i Epub, både i själva formatet och i program för att skapa och läsa böcker i Epub-format. För att läsa Epub-filer finns programmet Adobe Digital Editions, och i layoutverktyget InDesign har Adobe byggt in funktioner för att exportera till Epub.

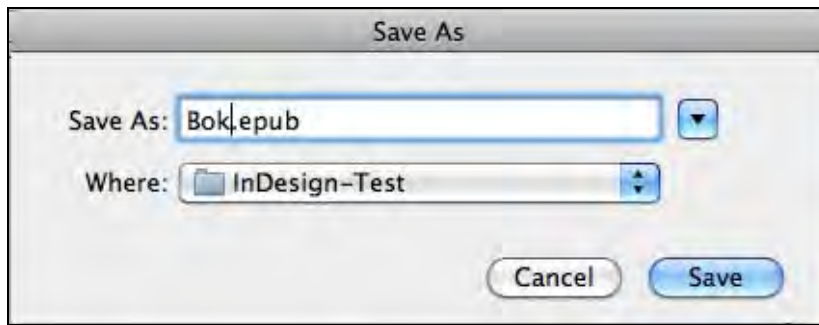

Figur 9: Adobe InDesign (vänster) och Adobe Digital Editions (höger).

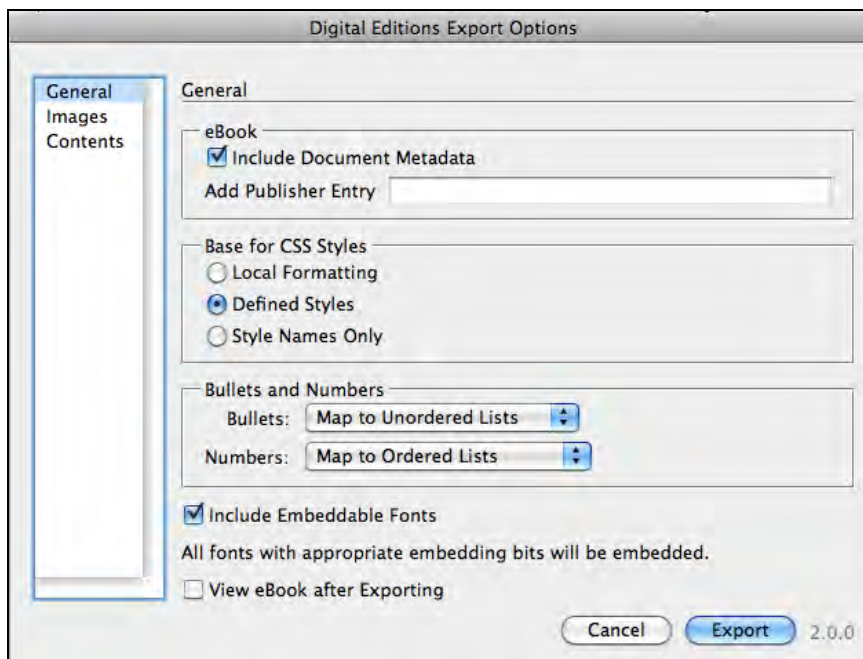
I och med de senaste versionerna av programmet är InDesign bland de mer kompetenta Epub-verktygen på marknaden. Visserligen är programmet långt ifrån ett gratisprogram, men å andra sidan används det redan av många förlag för produktion av pappersböcker. Genom att modifiera det flöde som många bokproducenter redan använder sig av kan alltså InDesign, från en och samma originalfil, producera både tryck-PDF för pappersböcker och Epub-filer för e-böcker.

Figur 10: InDesigns File-meny innehåller det lite kryptiska "Export for Digital Editions ..."

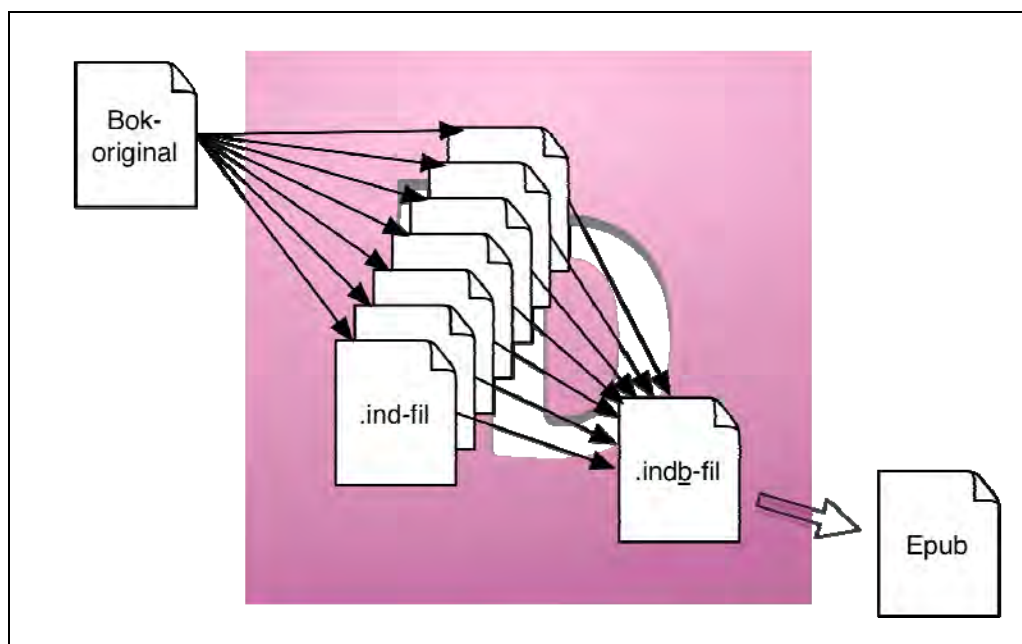
Figur 11: Därunder döljer sig möjligheten att spara en fil som Epub ...

Figur 12: ... samt en del inställningar.

Att använda samma fil som original för både pappersbok och e-bok är vackert i teorin, men att en bok är färdig för tryck innebär inte nödvändigtvis att den är redo för e-boksproduktion. För att exporten till Epub ska fungera måste InDesignfilen vara precis lika strukturerad som e-boken ska bli, så att rubriker, brödtext, bildtexter med mera översätts till korresponderande XML-taggar i den exporterade Epub-filen. Här finns alltså en viktig skillnad mellan att producera en pappersbok och en e-bok. I en pappersbok är det fullt tillräckligt att rubrikerna *ser ut som rubriker* (har rätt typsnitt, storlek, färg osv.). I den tryckta boken ser ju rubrikerna likadana ut oavsett om de fått sitt utseende genom manuell formatering eller genom en stilmall för just rubriker. I en Epub-fil, å andra sidan, är det fullständigt nödvändigt att rubriken är *definierad som rubrik* med hjälp av stilmallar. För de förlag som vill använda InDesign för att producera e-böcker kan det därför vara nödvändigt att se över sina rutiner för användning av stilmallar.

En annan viktig skillnad mellan produktion av pappersböcker och e-böcker är att Epub-filen internt måste vara uppdelad i mindre delar. Anledningen är att en enda fil skulle bli för svårhanterlig för läsarenheter med små systemresurser, som mobiltelefoner och läsplattor. (Läsverktyget länkar samman de ingående delarna så att den som läser boken aldrig behöver märka uppdelningen.) I InDesign sker inte den här uppdelningen automatiskt, utan den måste utföras genom att boken från början delas upp i flera olika InDesignfiler, och därefter länkas samman igen genom att de separata filerna läggs till en InDesignbok (med filändelse .indb). När en InDesignbok exporteras kommer den resulterande Epub-filen att internt vara uppdelad på samma sätt som indb-filen.

Figur 13: InDesignbok (indb) bör användas för att Epub-exporten ska bli bra.

Det kan verka oproblemiskt att InDesign inte gör den här viktiga uppdelningen automatiskt, men det har både lett till kritik och till att vissa förlag fortfarande inte anser sig kunna använda InDesign för sin e-boksproduktion. Anledningarna är flera:

1. Även om en bok delas upp i flera filer efter *kapitel* är det inte säkert att filerna blir tillräckligt små. Kapitlen kan ju vara för stora även var för sig. Uppdelningen borde i stället göras automatiskt och utifrån *storlek*.

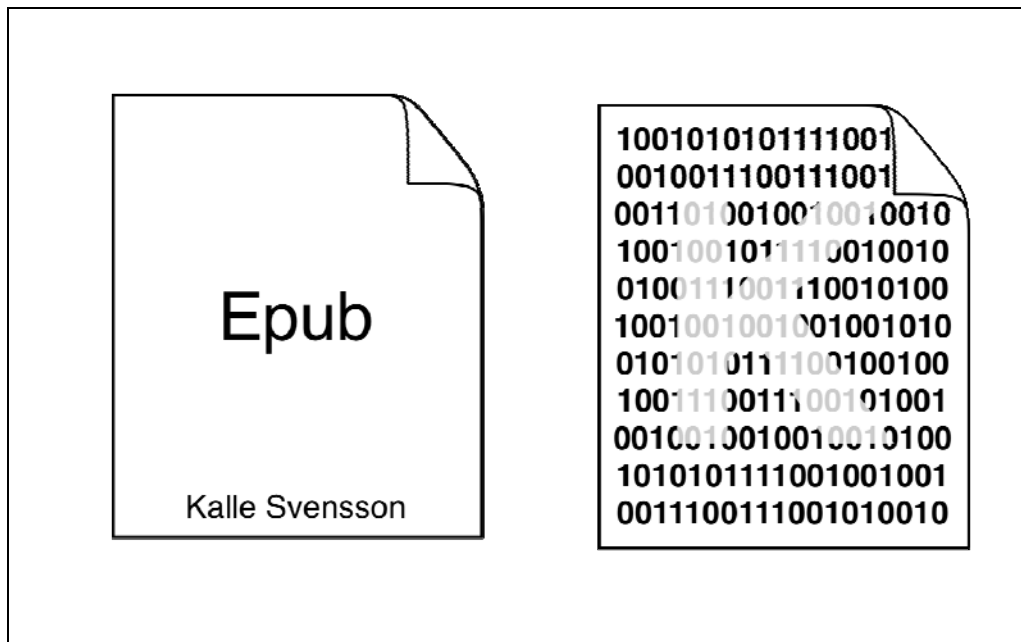
2. Många förlag vill skapa e-böcker av äldre böcker som inte längre finns i tryck. Om filerna kunde exporteras i sitt befintliga skick (och under förutsättning att böckerna går att öppna i en aktuell version av InDesign) skulle detta inte innebära något problem. Om de däremot måste delas upp i mindre bitar före konverteringen blir processen betydligt krångligare.

3. De flesta förlag har noggrant inarbetade rutiner för sin produktion av pappersböcker, rutiner som de kan tänka sig att komplettera, men inte ändra. Om de måste dela upp InDesignfilen i mindre delar och sammanfoga dem till ett nytt format försvinner mycket av fördelarna med att enkelt kunna producera e-böcker i samma arbetsflöde som pappersböckerna.

Trots vissa brister är InDesign det verktyg som både är mest kraftfullt och som kommit längst när det gäller att erbjuda ett professionellt och stabilt verktyg för e-boksproduktion. Adobe har också tagit fram en hel del material för att hjälpa till i produktionen av Epub. För att ta del av Adobes rekommendationer, besök: http://www.adobe.com/products/creativesuite/design/crossmedia_resources/ebooks_software.html.

4.5 Vattenmärkning eller "Social DRM" av Epub-filer

De flesta förlag som ger ut e-böcker vill i möjligaste mån skydda sina filer mot kopiering och/eller fildelning. Fram till slutet av 2009 användes olika typer av tunga DRM-skydd, vanligen Adobes egen variant. DRM-skydd kan fungera på olika sätt, men när det gäller e-böcker var det tidigare vanligt att en köpt bok bara gick att läsa på ett eller ett par läsverktyg/läsprogram som identifierades vid köpet. Detta är opraktiskt eftersom en kund knappast kan känna till alla läsverktyg som kan behöva användas i framtiden och absolut inte borde förlora rätten att läsa sina köpta böcker bara för att ett läsverktyg går sönder eller byts ut. I fallet med Adobes DRM-skydd tvingades kunderna dessutom använda läsarenheter och program med stöd för Adobes DRM-system, vilket alla enheter inte hade. De enheter som inte har sådant stöd blir därmed oanvändbara. På datorsidan var kunderna i princip tvungna att använda Adobes egna program Digital Editions, som är illa omtyckt av många användare. DRM- och Digital Editionsrelaterade problem utgjorde för övrigt under lång tid majoriteten av supportärendena hos svenska distributörer och återförsäljare av e-böcker.

Figur 14: Vattenmärkning sker med synliga respektive osynliga markeringar.

I början av 2010 gick den svenska e-boksbranschen över från tung DRM till vattenmärkning, så kallat "social DRM". Förändringen har mottagits väl av både förlag och kunder. Varje förlag väljer naturligtvis hur man vill skydda sina böcker, men det är en stark rekommendation att hellre välja vattenmärkning än tyngre DRM-former.

Vattenmärkning fungerar genom att information om kunden läggs till i e-boken – både synligt (så att kunden blir medveten om att vattenmärkningen finns) och "osynligt" (så att det ska vara svårt att hitta och "tvätta bort" vattenmärkningen). Det är därmed möjligt för kunden att läsa e-boken i vilket – och hur många – läsverktyg den vill. Producenten kan senare identifiera vem som köpt en viss bok och om boken har blivit fildelad går det att vidta åtgärder mot kunden. De gånger man upptäckt att en vattenmärkt e-bok fildelats har det räckt med en varning till den identifierade kunden för att fildelningen av boken ska upphöra.

Till skillnad från själva produktionen av Epub-filer är DRM-skydd (oavsett om det är tung DRM eller vattenmärkning) en relativt komplicerad process som är svår att både utforma och använda. Å andra sidan är det vanligt att den som distribuerar e-boken står för DRM-skyddet, så det behöver inte vara ett bekymmer för producenten. Man bör därför diskutera vattenmärkning, eller eventuellt andra DRM-former, med den distributör som ska se till att e-böckerna kommer till kunden.

4.6 Verifiering och test av resultatet

(<http://bookworm.oreilly.com/publishers/ebook-testing/>)

(<http://www.threepress.org/document/epub-validate/>)

(<http://code.google.com/p/epubcheck>)

En Epub-fil som fungerar och ser bra ut i en läsare ser inte nödvändigtvis bra ut i alla läsare. Ofta skiftar resultatet något mellan olika läsverktyg eftersom de implementerar Epub-standarden lite olika. Skillnaderna kan vara små – som att radavståndet eller marginalerna inte visas likadant – eller stor – som att en bild visas i vissa verktyg och inte i andra. Innan man litar på sitt produktionsverktyg är det därför en god idé att testa de filer som produceras.

Figur 15: Threepress är en av verifieringsmöjligheterna för Epub-filer.

Ett sätt att testa sina Epub-filer är förstås att helt enkelt använda dem på så många läsverktyg (och med så många kombinationer av hård- och mjukvara) som möjligt. Ett annat är att använda speciella program och webbtjänster som kan verifiera att en Epub-fil är korrekt utformad. Två exempel på sådana webbtjänster är Bookworm och Threepress. När det gäller program som kan laddas ner för att verifiera filer på den egna datorn kan Epubcheck nämnas. Det programmet kan användas separat eller vävas ihop med andra system. Verifieringstjänsterna kan ibland vara lite överdrivet nitiska. Det händer att en fil fungerar acceptabelt i alla läsverktyg trots att den bryter mot någon mindre regel i Epub-standarden.

5. Reflektion

5.1 Ett optimalt produktionsflöde för e-böcker

Det mest enkla och effektiva produktionsflödet för e-böcker bör leda till högkvalitativa Epub-filer och samtidigt innebära så små förändringar som möjligt i det befintliga produktionsflödet för pappersböcker. Ett vanligt flöde för pappersböcker kan förenklat beskrivas så här:

Manus skrivs i ett ordbehandlingsprogram, till exempel Word.

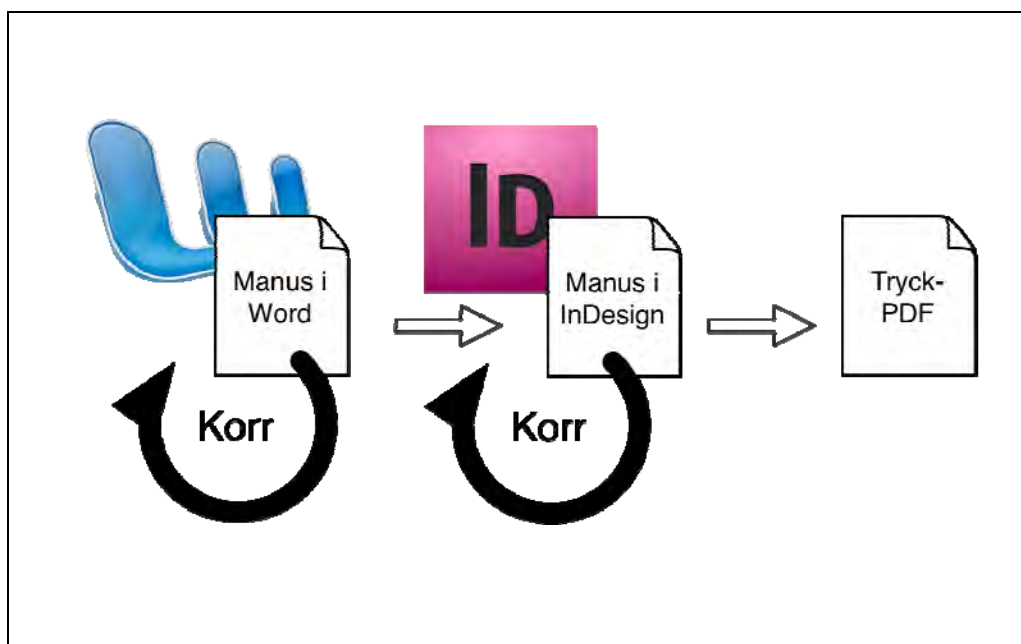
Manus lämnas över till en redaktör.

Eventuellt en eller flera korrekturändringar görs i Wordfilen.

Manuset förs in och formges i ett layoutprogram, till exempel InDesign.

En eller ett par korrektur till, förändringar i InDesignfilen görs.

Boken exporteras till tryck-PDF och skickas till tryck och distribution.

Figur 16: Ett tänkbart flöde i dag, från Word via InDesign till PDF.

Det enda som *i teorin* borde behöva läggas till ovanstående flöde för att det ska fungera för e-böcker är användning av stilmallar i Word och InDesign, samt export till Epub:

Manus skrivs i ett ordbehandlingsprogram, till exempel Word, *med korrekta stilmallar*.

Manus lämnas över till en redaktör.

Eventuellt en eller flera korrekturändringar görs i Wordfilen.

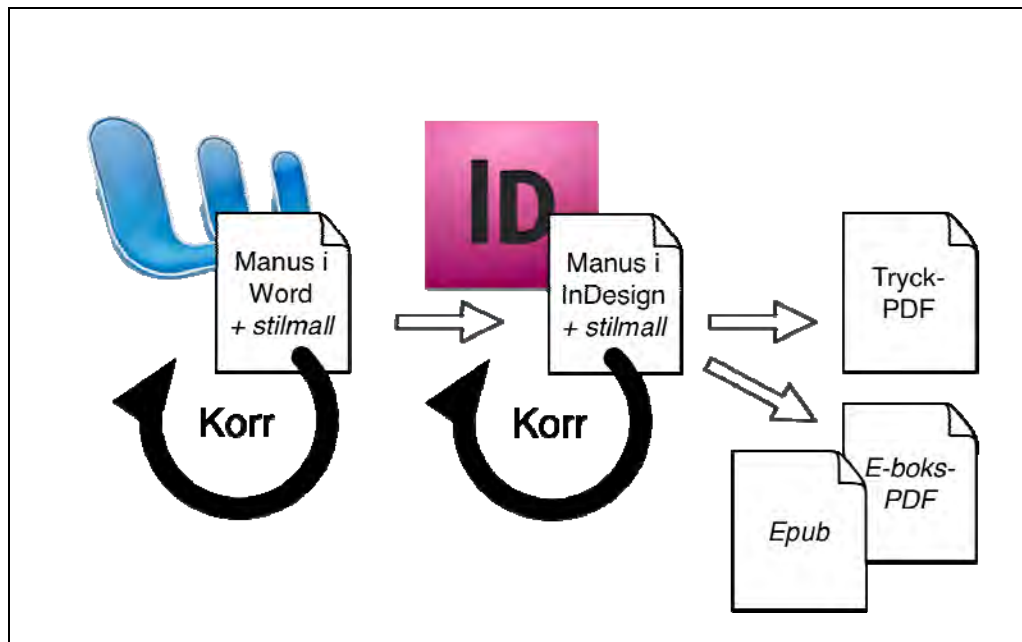
Manuset förs in och formges i ett layoutprogram, till exempel InDesign.

Stilmallarna från Word översätts till stilmallar i InDesign.

En eller ett par korrektur till, förändringar i InDesignfilen görs.

Boken exporteras till tryck-PDF och skickas till tryck och distribution.

Boken exporteras till Epub och/eller PDF och skickas till e-boksdistribution.

Figur 17: Med stilmallar och bättre export kan dagens flöde användas till Epub.

5.2 Varför är vi inte där ännu?

Det finns i huvudsak två skäl till att ovanstående effektiva produktionsflöde ännu inte riktigt kan uppnås på alla förlag. För det första arbetar inte alla förlag så strukturerat med stilmallar som krävs. Detta är naturligt eftersom stilmallar visserligen är en god idé även för produktion av pappersböcker, men inte strikt nödvändiga för ett gott resultat. För det andra, och viktigare; det finns ännu inget verktyg som kan garantera Epub-filer av hög kvalitet utan många manuella arbetsmoment och utan att kräva stora förändringar av befintliga rutiner.

Figur 18: Några exempel på åtgärder för att produktionen ska fungera smidigt.

Förutom strukturerat arbete med stilmallar samt stabilare verktyg, skulle både produktions- och verifieringsverktyg behöva bli enklare och mer användarvänliga. För att kunna göra en e-bok i dag behövs relativt stor kunskap om XML- och Epub-formaten samt vilka inställningar som krävs för att resultatet ska bli tillfredsställande. Sannolikt kommer programmen inom kort att bli betydligt mer användbara, så att användaren kan fokusera på innehåll och form, snarare än inställningar och format. Situationen påminner om hur PDF tidigare krävde både specialprogram och specialkompetens, medan de nu kan skapas från många olika program utan att användaren behöver sätta sig in i vad som händer.

5.3 Rekommendationer

I väntan på de perfekta verktygen – vad kan man göra under tiden?

5.3.1 Använda de vägar som fungerar

Det är *inte* en god idé att vänta med e-boksproduktion till dess att produktionsverktygen är perfekta. För det första driver produktionen på utvecklingen av program och för det andra ökar risken för piratkopiering om förlagen håller titlar borta från e-boksmarknaden. I stället bör man satsa på de produktionsmodeller som faktiskt fungerar. För närvarande rör det sig framför allt om konvertering från tryck-PDF till Epub hos externa leverantörer. Processen är långsam, dyr och kräver manuellt arbete, men den fungerar.

5.3.2 Pröva nya vägar

Utöver konvertering från PDF till Epub kan man testa något av de verktyg som nämnts i den här rapporten:

- InDesign tillsammans med Adobes rekommendationer för e-boksproduktion.
- OpenOffice + Calibre.
- Något av de många program och tjänster som erbjuds gratis.

Kanske fungerar någon av lösningarna bättre än förväntat och kanske är nackdelarna mindre än förväntat i vissa produktionsmiljöer.

5.3.3 Bidra till att vägarna förbättras

Kontakta de företag och personer som producerar verktyg för att be om hjälp eller för att påpeka brister och behov. På så sätt kan utvecklingen mot stabila och användbara verktyg snabbas upp.

5.4 Trender att vara uppmärksam på

5.4.1 Gör det själv

Det faktum att Epub är en öppen standard som vem som helst kan bygga program för har lett till att det finns många gratisprogram. Rent tekniskt finns nu inte längre något som hindrar privatpersoner från att producera e-böcker. Innehållsmässigt kan det förstås dock fortfarande finnas vissa problem. Situationen kan jämföras med när Desktop Publishing kom och vem som helst (i teorin) kunde göra sina egna trycksaker. Precis som under DTP-vägen innebär inte möjligheten för privatpersoner att göra e-böcker att dessa kommer att hålla hög kvalitet, men under en period kan nätet komma att flöda över av privatproducerade e-böcker. Det blir då svårt för förlagen att nå fram med böcker av högre kvalitet och motivera den högre prissättningen.

5.4.2 Datorer, bärbara datorer, läsplattor, smartphones och iPad

Samtidigt som man kan se en viss konvergens mot multifunktionsverktyg, apparater som kan göra många olika saker, kommer det sannolikt finnas många olika läsarverktyg för e-böcker i framtiden. För vissa passar det bäst att läsa på läsplatta eftersom den har pappersliknande egenskaper och lång batteritid, medan andra hellre läser på sin smartphone (iPhone, Android, Symbian osv.). iPad och andra tablet-PC-varianter inbjuder också till läsning. Slutligen är det många som fortfarande läser på en dator eller bärbar dator. Den här utvecklingen kan verka förvirrande. Hur ska man göra för att tillfredsställa alla olika behov och önskemål? För tillfället är det bäst att hålla sig till att producera e-böcker i PDF- och Epub-format och låta hårdvarutillverkarna bekymra sig om hur användarna ska läsa dem.

5.5 Digitaliseringen av boken

5.5.1 Digitalisering, piratkopiering och nya affärsmodeller

Digitaliseringen har på gott och ont förändrat både musik- spel- och filmbranscherna. Å ena sidan har utvecklingen tvingat fram nya, mer kundvänliga lösningar och affärsmodeller. Å andra sidan har många aktörer haft svårt att anpassa sig och i värsta fall slagits ut. Fildelningen och det faktum att allt digitalt material kan kopieras har dessutom ställt krav på nya affärsmodeller. Ett exempel på detta är att vissa dataspel numera är gratis eller mycket billiga, medan det *inuti själva spelet* kan kosta en hel del (riktiga) pengar om man snabbt vill uppgradera sin karaktär med utrustning och nya vapen. Det har nämligen visat sig betydligt enklare att kontrollera betalningar inuti ett spel än att ta betalt för själva spelet, eftersom det senare enkelt kan kopieras. På musiksidan har Spotify genomfört en annan variant av den klassiska "gungor-och-karuseller"-affärsmodellen: man tjänar pengar på reklamintäkter och månadsavgifter i utbyte mot att man ger kunderna "gratis" och fri tillgång till ett enormt musikbibliotek att lyssna på hur ofta, mycket och länge som de vill.

5.5.2 Boken – för krånglig att digitalisera?

Inom bokbranschen vill man gärna tro att man skiljer sig från övrig media, bland annat eftersom boken är analog (till skillnad från cd-musik, dvd-film och data/tv-spel som ju alla var digitala redan innan de började kopieras och fildelas). Med det resonemanget som grund kan man lätt få för sig att ett verkningsfullt vapen mot fildelning skulle vara att helt enkelt låta bli att ge ut e-böcker. Så är det naturligtvis inte. I själva verket är det enklare än många vet att digitalisera en bok. För i storleksordningen 10 000 kr kan man köpa en apparat som med hjälp av en enkel hållare, två billiga digitalkameror och relativt enkel programvara digitaliserar en bok på cirka en halvtimme. 10 000 kr kan verka mycket, men det är mindre pengar än vad en enda svensk student varje år lägger på kurslitteratur. Om man leker med tanken att e-boksläsningen slår igenom utan att förlagen har e-böckerna klara är det inte osannolikt att studenterna tar saken i egna händer och blir först med storskalig digitalisering av böcker, på samma sätt som de en gång var först med storskalig konvertering av cd-musik till mp3-format.

För förespråkarna av status quo finns dock ett ännu mer skrämmande exempel än digitaliserande studenter. Google satte nyligen skräck i hela den globala förlagsbranschen när de bestämde sig för att tillgängliggöra all världens böcker genom att helt enkelt börja skanna in dem utan att fråga om lov och sedan (eventuellt) betala böterna i efterhand. Även om projektet för tillfället har fastnat i juridiska

förhandlingar innebär de miljontals böcker som redan digitaliserats ett bevis för att det i högsta grad både är möjligt och ganska enkelt att digitalisera böcker.

5.5.3 Nyckeln till framgång

Vad är då receptet för framgång i en digitaliserad bransch? Den sammanfattade lärdomen av musik- och filmindustrins misslyckade kamp mot fildelningen är följande: *i en digitaliserad värld blir man framgångsrik genom att erbjuda sina kunder bra produkter till rimliga priser och inte sällan genom att ta betalt för andra saker än själva produkten.* Den första delen, bra produkter till rimliga priser, låter kanske inte som något nytt, men då ska man vara medveten om att digitaliseringen har höjt kundernas förväntningar på medieleverantörer flera snäpp. Den andra delen, att inte ta betalt för produkten, kan vara riktigt knepig, men det är precis så som Spotify och många andra nya tjänster tjänar sina pengar.

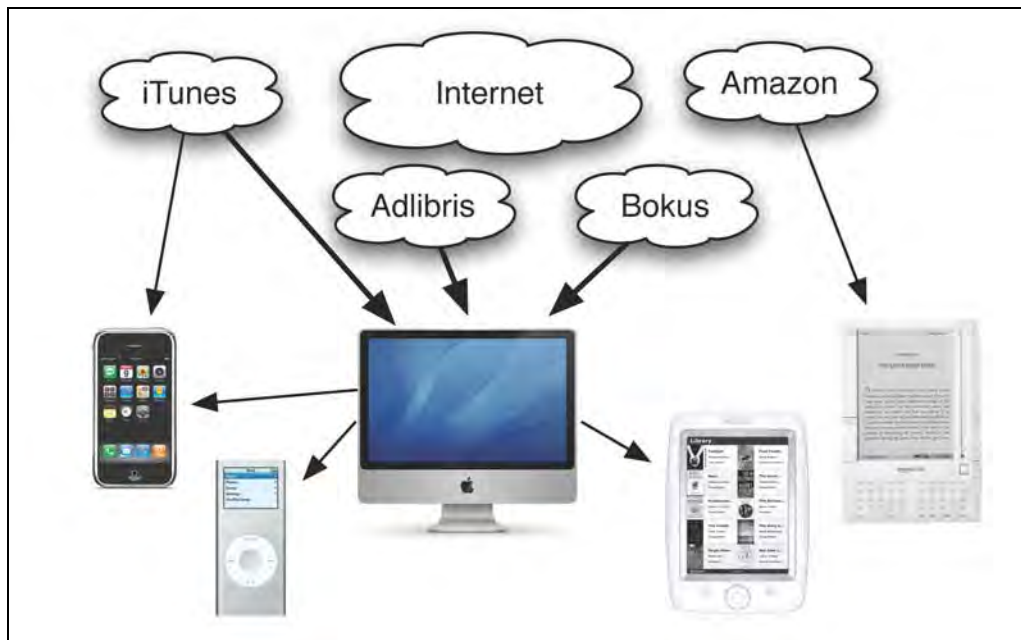
För att bli framgångsrik krävs numera att man uppfyller nya förväntningar:

- Säkerhet – köpta filer som försvinner ska kunna laddas ner igen, gratis.
- Plattformsberoende – kundens köp ska kunna användas på alla enheter.
- Enkelhet – enkla köp, enkel användning. (Låter självklart men är ovanligt.)
- Allt – tillgång till all media, alltid, överallt. (Inte bara svenskt fr.o.m. 2005.)
- Rimliga priser – ur *kundens synvinkel*, inte utifrån produktionskostnader!

Tittar man närmare på dessa tumregler kan de kanske för vissa vara svårsmälta. *Plattformsberoende* och *Enkelhet* gör till exempel att de flesta traditionella DRM-metoder bör bannlysas (däremot är vattenmärkning som inte förstör kundens upplevelse ok). *Rimlig prissättning* innebär att man måste utgå från vad kunden tycker är rimligt när man sätter priserna, snarare än vad man tycker sig kunna kräva utifrån till exempel tillverkningskostnader. Att folk förväntar sig att alltid och överallt (även vid tillfällen och på platser då man inte är uppkopplad) ha tillgång till *Allt* – är inte en lätt nöt att knäcka. Att *inte* tillfredsställa ovanstående kundkrav (genom att till exempel medvetet sätta för höga priser för att "känna in vad marknaden är villig att betala") är dock ett mindre bra och riskabelt alternativ, eftersom det riskerar att bereda vägen för fildelning och därmed allvarligt försvåra möjligheterna att sälja produkten.

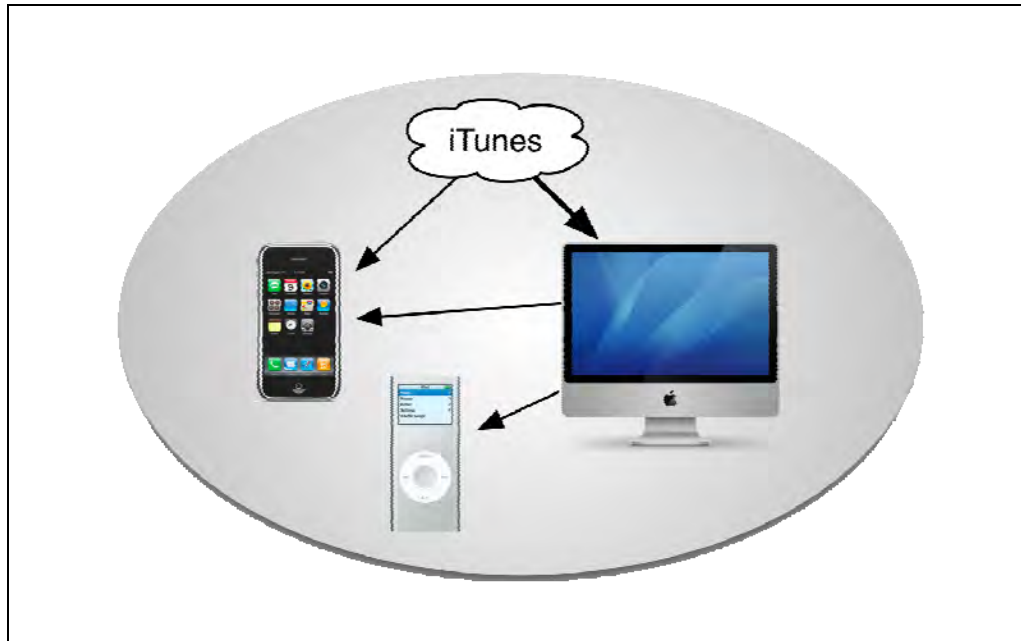
5.5.4 Distribution

I dag finns i huvudsak tre framgångsrika distributionsmodeller för digitalt material. Ännu har inte alla tre använts fullt ut för just e-böcker, men det finns egentligen inga större hinder för att använda Epub-formatet med någon av distributionsmodellerna.

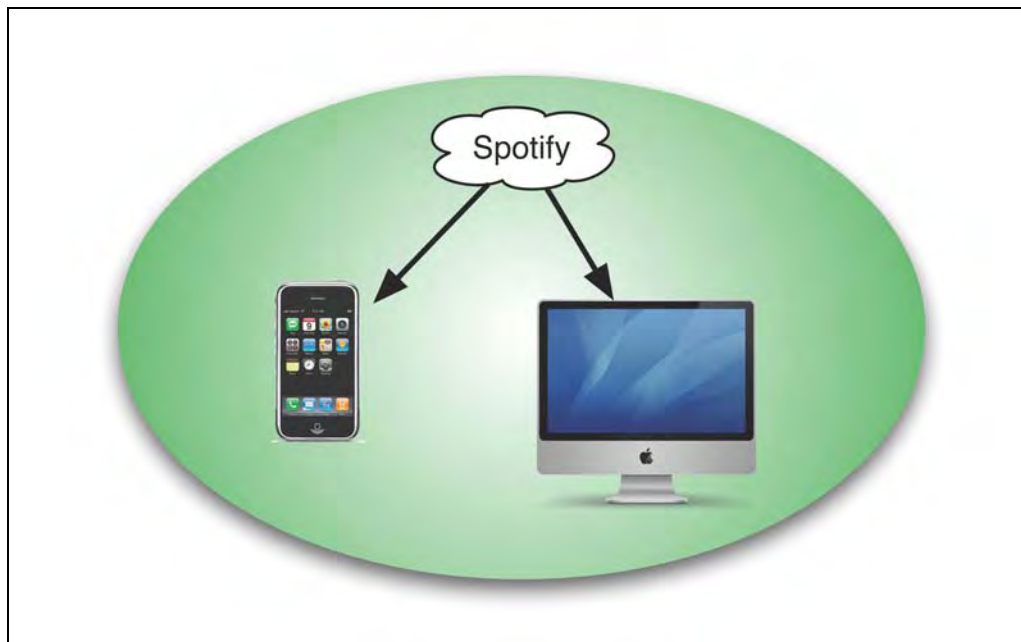
Figur 19: Distribution via nedladdning, direkt till bärbar enhet eller via dator.

Den första och äldsta distributionsmodellen, *vanlig nedladdning*, är den modell som påminner mest om hur det är att köpa en vanlig vara, förutom att varan i det här fallet är digital. Ett exempel från musikvärlden är iTunes, där man kan köpa låtar och album från iTunes "store" för att sedan ladda ner dem till sin hårddisk. Det är via nedladdning som dagens distribution av svenska e-böcker sker då återförsäljare på nätet säljer e-böcker som oftast laddas ner från Elibs servrar. Fördelarna med nedladdning är dels att det är enkelt och dels att det, lite beroende på vilken DRM-metod som används, står slutkunden fritt att använda den nedladdade filen på det läsverktyg som kunden föredrar. Nackdelen är att priset lätt kan pressas ner eftersom produkten upplevs som mindre värd när den inte längre har ett fysiskt skal. Det finns också en viss risk för att ett filformat slutar utvecklas om det måste vara enkelt och allmänt för att kunna hanteras av alla tänkbara plattformar.

Figur 20: Ett exempel på ekosystem: iTunes och iPod respektive iPhone.

Den andra metoden är ett så kallat *ekosystem*. Med detta menas en kombination av läsverktyg och distributionskanal som uppmuntrar eller tvingar användaren att köpa och konsumera media från enbart en viss distributör. Genom ett sådant system kan distributören få monopol på kundens alla inköp, medan kunden (i bästa fall) får enklare köp respektive användning. I Figur 20 finns två ekosystem: ett tvingande, Amazons läsplatta Kindle, där användaren kan köpa böcker direkt på läsplattan men där kunden å andra sidan i princip *enbart* kan köpa böcker från Amazon. Det andra varianten är uppmuntrande, Apples iTunes, som gör det enkelt för kunden att köpa musik från Apple i ett format som framför allt används av Apples iPod och iPhone. Detta skapar ett incitament för kunden att även köpa en iPod eller en iPhone från Apple, men det finns egentligen inget som hindrar kunden från att lägga till musik från andra källor till iTunes eller att använda en mp3-spelare av ett annat märke. Fördelen med ett ekosystem är dels att det går att låsa kunden till ett visst läsverktyg eller återförsäljare, men också att medieprodukten kan skräddarsys för att fungera extra väl med det läsverktyg som kunden använder. Nackdelen är att inläsningen minskar konkurrensen och att ekosystemet, för att det ska fungera väl, måste vara både stabilt och, i det närmaste helt komplett, så att kunden kan få tag i allt den önskar och inte behöver oroa sig för att distributören ska försvinna från marknaden.

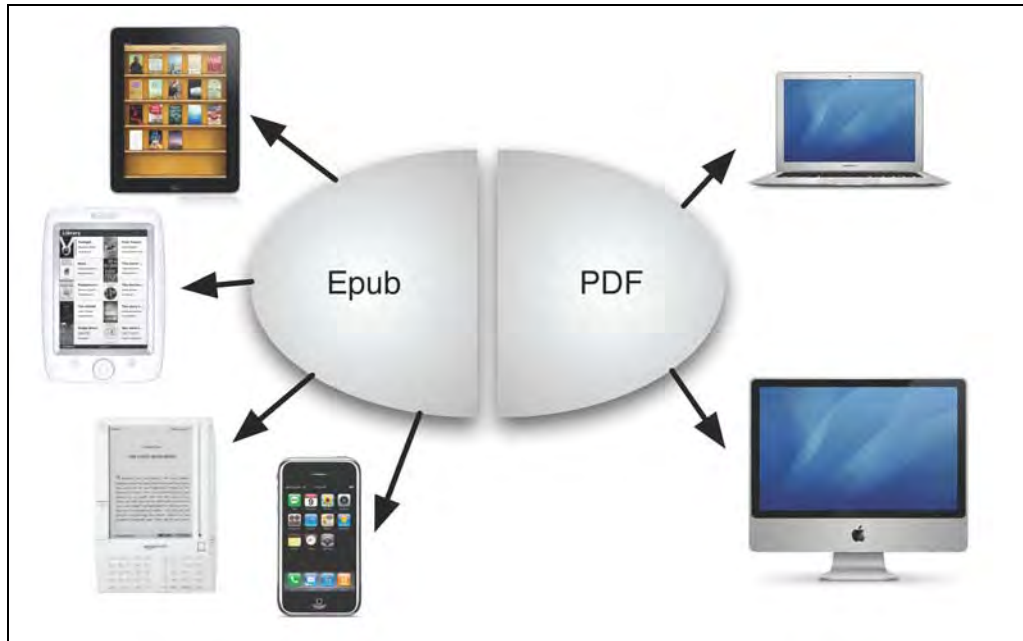

Figur 21: Spotify säljer inte filer utan tillgång till musik.

Den yngsta och kanske mest intressanta distributionsmodellen är att sälja tillgång till en mediasamling. Det mest kända exemplet på en sådan modell är Spotify som, för en viss summa i månaden, ger kunden möjlighet att "streama" (förenklat: att lyssna via nätet utan att ladda ner) ett enormt musikkatalog som kan utnyttjas i den utsträckning som kunden önskar. Modellen bygger i korthet på att kunden visserligen kan konsumera fler låtar än den antagligen skulle ha råd med om den skulle köpa dem allihop, men bara så länge som månadsavgiften betalas. Kunden får alltså inte behålla någon musik när abonnemanget upphör. Fördelen är en konstant inkomstkälla för distributören och ett mycket stort utbud för kunden. En annan fördel är att risken för fluktuationer i pris minskar när kunden inte längre betalar för nedladdning av filer utan en fast kostnad per månad eller år för att få tillgång till en tjänst.

5.5.5 Konsumtion av e-böcker – många olika läsverktyg

E-böcker konsumeras i dag genom en uppsjö av olika läsverktyg: datorer, bärbara datorer, handdatorer, smartphones, läsplattor, iPhone och Android-telefoner, samt sedan alldeles nyligen iPad. Det finns inget som tyder på att marknaden skulle konvergera mot färre enheter, snarare kan branschen se fram emot ännu fler multifunktionsmaskiner som kommer att kunna hantera e-böcker.

Figur 22: PDF och Epub kan tillsammans tillgodose de flesta läsverktyg.

Alla dessa läsverktyg kan verka förvirrande, men behöver egentligen inte vara det. Så länge branschen kan enas om ett eller ett fåtal användbara och standardiserade format måste hårdvarutillverkarna anpassa sig till standarden. Som tidigare nämnts är Epub och PDF en stark kombination som tillfredsställer allt fler kunder för varje ny enhet som kan läsa ett av formaten eller båda.

Svenska Förläggare AB
Drottninggatan 97
113 60 STOCKHOLM
tfn 08-736 19 40
www.forlaggare.se